

henk 't jong

heraldisch
tekenaar

GEM. ALBRANDSWAARD	
Nr.	Afd.
12 MAART 1985	ADRES
Kl.nr.	
RAAD	ARCHIEF
B. en W.	

Heraldisch onderzoek gemeente Albrandswaard

a Poortugaal

De naam van het dorp Poortugaal kan afgeleid zijn van Portugal maar dat hoeft niet. Er zitten enkele middelnederlandse woordstammen in die naar een havenfunctie buiten de bebouwing verwijzen.

Feit is echter dat het wapen van de gemeente wel degelijk van dat van Portugal is afgeleid. Het oudste wapen van dat koninkrijk ziet er namelijk als volgt uit: zilver, 5 schildjes van azuur, 1, 3, 1, de buitenste twee met de schildvoeten toegewend, elk beladen met 5 penningen van zilver, 2, 1, 2. Op den duur komen die schildjes, quinas genaamd, alle rechtop te staan. Dat is in ca. 1480. Alfonso III (1210-1279) heeft dan aan dit wapen al een schildzoom van keel, beladen met 7 kastelen van goud, geopend van azuur, toegevoegd. Deze zoom was gebaseerd op het wapen van het vorstenhuis van Castilië waaruit zijn vrouw en zijn moeder afkomstig waren.

In het huidige wapen van Poortugaal is het oude wapen van Portugal zonder de schildzoom nog goed te herkennen. Het veld is niet van zilver, maar van keel (rood) en de schildjes zijn niet azuur met zilveren penningen maar goud met sterren van azuur. Soms zijn deze sterren zespuntig maar meestal, en dat is volgens de afbeelding in het register van de Hoge Raad van Adel correct, zijn ze achtpuntig.

Er zijn echter duidelijke aanwijzingen dat het register niet zo correct is als wel lijkt. Zowel van Ollefen in zijn Nederlandsche Stads en Dorps-beschrijver van 1793 als Van der Aa in zijn Aardrijkskundig Woordenboek van 1847 (deel P en R) geven voor Poortugaal een blauw schildveld met daarop zilveren schildjes. Dit zijn de exact omgekeerde kleuren van het Portugese wapen. Daar Van Ollefen ruim voordat het wapen geregistreerd werd schreef, kan men er wel van uit gaan dat hij de juiste en oorspronkelijke kleuren weergaf. Waarom de HRVA anders besliste is onduidelijk.

Ook de sterren zijn waarschijnlijk niet juist. Op de oudere afbeeldingen zijn alleen cirkeltjes te zien. Van Ollefen noemt ze stippen en Van der Aa geeft aan dat er "ogen" op de, zoals hij ze noemt, "dobbelstenen" staan.

Het lijkt er daarom op dat het originele wapen van Poortugaal een preciese omkering in kleuren van het wapen van Portugal was. Deze omkering was een in Holland veel voorkomende manier om een wapen te "breken" en past dus in de Nederlandse wapentraditie. Als Poortugaal als gemeente had blijven bestaan waren al deze feiten een reden geweest om wapenverbetering aan te vragen.

Aan dit verhaal mag toegevoegd worden dat op het briefpapier van de voormalige gemeente de sterren op de kleine schildjes wit (zilver) zijn gelaten en niet in blauw zijn gedrukt. Niet alleen gaat dit tegen de beschrijving in, maar het is ook onheraldisch; metaal (zilver) mag niet op metaal (goud).

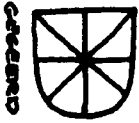
henk 't jong

heraldisch
tekenaar

b Rhoon

De verwarring rond het wapen van Rhoon is groot.

De officiële beschrijving van 24.7.1816 luidt: gegeerd van goud en keel van vijf stukken. Het wapen is dat van de heren van Rhoden, afkomstig uit het geslacht Van Duiveland, die hetzelfde wapen voerden maar dan in zwart en zilver

De fouten beginnen al bij de beschrijving. Het wapen is namelijk niet gegeerd, maar gedeeld en ingehoekt of ingehoekt gedeeld (zie Handboek de Wapenkunde, Pama/Rietstap 1961, pag. 115-117).

Toch is deze beschrijving tot aan 1968 ongewijzigd en zonder kritiek overgenomen. Alleen S. G. van der Laars geeft in het Koffie Hag-album I (ca. 1929) onder Zuid-Holland voor Rhoon (nr. 144) een eigen(aardige) afwijkende beschrijving: "In rood, een van den linkerschildrand uitgaande en tot den rechter schildrand reikende inhoeking van goud van vier en een half stuk."

Hiermee wordt omstandig gezegd dat het schild ingehoekt gedeeld van rood en goud (omgekeerde kleuren) van vier en een half stuk is.

Als men de afbeelding, die tussen 1860 en 1968 in publicaties over Nederlandse gemeentewapens is gebruikt (uitgezonderd het Hag-album), vergelijkt met de beschrijving, valt direct op dat de kleuren daarin niet goud en keel, maar azuur en goud zijn. Dit gaat terug op het officiële (!) register bij de HRvA dat diezelfde foutieve kleuren en volgorde toont, naast een correcte (behalve het gegeerd) beschrijving. Wat daarvan de reden is, is een raadsel.

Overigens zijn op die afbeelding in het register ook geen 5 maar $4\frac{1}{2}$ stukken te zien. Op alle wapentekeningen blijft dit aantal gelijk, zodat er geen één zich aan de officiële beschrijving van 5 stukken houdt. Nu is dat ook geen wonder, want 5 hoeken van bijv. rechts houdt 4 hele en 2 halve van links in, en omgekeerd. Om een evenwichtige verdeling te krijgen, de term gedeeld houdt dit in, is een aantal van $4\frac{1}{2}$ noodzakelijk. $3\frac{1}{2}$ en $5\frac{1}{2}$ kan natuurlijk ook, maar toont niet zo mooi.

Om te zien wat het correcte wapen van Rhoon is moet weer gekeken worden naar de bronnen van voor 1816. Alleen Van Ollefen komt in aanmerking. Hij geeft een gravure van het wapen waarop het volgende te zien is: ingehoekt gedeeld van goud en keel van $4\frac{1}{2}$ stuk. Behalve dat hier het halve gouden stuk onderin het schild zit en dat op het wapen zoals de voormalige gemeente dat op haar briefpapier gebruikte bovenaan, zijn deze wapens identiek. Ook voor dit wapen was verbetering in het register en van beschrijving op zijn plaats geweest.

henk 't jong

heraldisch
tekenaar

c Albrandswaard

Voor Albrandswaard zijn twee wapens bekend.

In 1817 werd het gemeentewapen bevestigd. De beschrijving luidt: gekwartileerd het 1e en 4e van goud beladen met 1 gebretesseerde en contra gebretesseerde fasce van lazuur, het 2e en 3e van zilver beladen met 3 molenijzers van keel, geplaatst 2 en 1.

In de hedendaagse terminologie is dit: gevierendeeld I, IV: goud, een beurtelings gekanteelde dwarsbalk van azuur; II, III: zilver, 3 molenijzers van keel, 2, 1.

In 1819 volgde de bevestiging van het heerlijkheidswapen, waarschijnlijk op aanvraag van de toenmalige ambachtsheer. De beschrijving is identiek, behalve dat de gekanteelde dwarsbalk nu zwart is.

Het register van de HRvA vertoont in de tekeningen, behalve in de kleuren van de dwarsbalken nog een verschil. Bij de gemeente hebben de molenijzers geen, bij de heerlijkheid wel de bekende en noodzakelijke vierkante gaten in het midden. Dit maakt in het eerste geval dat de molenijzers meer op schuin-kruisjes lijken.

In 1841 werd de gemeente Albrandswaard en Kijvelanden, zoals die toen heette, opgeheven en bij Poortugaal gevoegd, dat toen Poortugaal en Albrandswaard ging heten. De naamstoevoeging is later weer vervallen.

De Hoge en Vrije Heerlijkheid Albrandswaard bleef bestaan tot 1859.

Het wapen van de heerlijkheid was afkomstig van de familie De Bye van Albrantsweert, waarvan leden gedurende een deel van de 16e, de 17e en een gedeelte van de 18e eeuw aldaar ambachtsheer waren. Het is duidelijk dat een gebiedje van ca. 2 x 1½ km geen belangrijk, of zelfs rijk bezit genoemd kan worden. De heren hadden dan ook grotere inkomsten uit hun diensten aan de Staten dan uit hun heerlijkheid.

Het wapen met de beurtelings gekanteelde dwarsbalk zwart in goud was dat van de De Bye's, dat met de rode molenijzers in zilver zou dat van de familie De Rovere zijn. Een Jan de Bye, ridder uit het Brabantse, zou ca. 1400 getrouwd zijn geweest met een vrouw uit dit geslacht. Nu komen er in Brabant zeer veel wapens met 3 molenijzers voor, dus ze zou best uit bijv. het geslacht van Mierlo afkomstig kunnen zijn; deze familie voerde een identiek wapen. Mierlo ligt hemelsbreed maar op nog geen 30 km van Hilvarenbeek, de bakermat van de familie De Bye.

henk t jong

heraldisch
tekenaer

d De nieuwe gemeente Albrandswaard

Door het samengaan van Rhoon en Poortugaal op 1 januari 1985 ontstond een nieuwe gemeente die de naam Albrandswaard kreeg. Het is curieus te noemen dat zo'n nieuwe gemeente de naam kiest van een zeer klein gedeelte van één van de voormalige gemeenten en dan nog wel van een gedeelte dat daar al bijna 150 jaar geleden in is opgegaan. Zo'n keus werpt dan ook veel moeilijkheden op bij het samenstellen van een gemeentewapen.

Albrandswaard had een gemeentewapen. Als men dit wapen echter voor de nieuwe gemeente zou gebruiken, zou dit niet representatief zijn. Het wapen is afgeleid, met kleurverandering van de balk, van de heren van Albrandswaard, die nooit heer van Poortugaal of Rhoon zijn geweest.

Het ligt natuurlijk voor de hand om een combinatie van 3 wapens te maken. Het is echter bijzonder moeilijk om wapens te verenigen die respectievelijk uit een schildverdeling (ingehoekt gedeeld), een herautstuk (de beurtelings gekanteelde dwarsbalk) en kunstmatige figuren (schildjes en molenijzers) bestaan. Daarbij zou zo'n wapen veel te vol worden, wat aan de ene kant on-Hollands is en aan de andere kant in de richtlijnen van BIZA wordt afgeraden.

Bij gemeenten die twee namen voeren, zoals in Brabant, is het te verantwoorden dat twee wapens door deling, doorsnijding of vierdeling in één schild worden ondergebracht. Bij een gemeente die, hoewel bestaand uit 2 voormalige gemeenten, één naam voert, zal toch naar een ongedeeld schild toegewerkt moeten worden om de eenheid aan te duiden.

Het is mogelijk om in één schild combinaties te maken van de wapens van Poortugaal en Rhoon. Enkele schetsen gaan hierbij. Bij het eerste ontwerp is uitgegaan van het wapen van Rhoon, maar dan in plaats van de $4\frac{1}{2}$ of 5 hoeken is een vermindering tot $3\frac{1}{2}$ hoek toegepast. Daaroverheen een hartschild van zilver, beladen met 5 koeken van azuur, 2, 1, 2. Dit is één van de schildjes, nu in de correcte kleuren, uit het wapen van Poortugaal. Hier komt toch weer het getal 5 van het oorspronkelijke aantal schildjes in de figuren terug.

In het tweede ontwerp zijn de hoeken rechtop geplaatst en zodoende heraldische punten geworden. Het zijn er nu 3, omdat dat een symmetrischer beeld geeft en houdt toch het karakteristieke van het wapen van Rhoon in ere. Ook hier is over alles heen een schildje uit het wapen van Poortugaal als hartschild geplaatst.

Voor een kroon op en boven het wapen kan een keuze gemaakt worden uit de kroon van 9 parels op stiften van Rhoon (graven Bentinck) of de vijfbladige kroon van Poortugaal.

H. C. 't Jong
Dordrecht
Maart 1985